

ZACHODNIOEUROPEJSKA INTEGRACJA GOSPODARCZA — PERSPEKTYWY I PROGNOZY JEJ ROZWOJU

Świadomość potrzeby pogłębiania procesów integracji gospodarczej jest już dziś w świecie powszechna, choć okoliczności uświadamiania sobie jej znaczenia są różnorodne. Najczęściej wskazuje się na jej rolę jako nowoczesnego czynnika wzrostu gospodarczego, prowadzącego do maksymalizacji działalności gospodarczej współczesnego i przyszłego społeczeństwa. Zainteresowanie perspektywami tych procesów wynika z potrzeby uzyskania informacji, niezbędnych dla podejmowania decyzji zmierzających do celowego kształtowania przyszłości. Zadaniem badań nad tendencjami i długookresowymi następstwami procesów integracji gospodarczej, a więc zadaniem badań prognostycznych staje się nakreślenie możliwych i prawdopodobnych wersji tych procesów w bliższej i dalszej przyszłości. Praktyczne znaczenie wysiłków zmierzających w tym kierunku wynika z faktu nierównomiernych postępów zachodnioeuropejskiej integracji gospodarczej oraz — co ważniejsze — z faktu, iż konsekwencje jej rozwoju nie ograniczają się wyłącznie do krajów wchodzących w skład integrującego się systemu. Preferencje handlowe przyznawane sobie wzajemnie przez te kraje zmniejszają bowiem konkurencyjność eksportu na rynek Wspólnoty z krajów do niej nie należących. Stwarza to określone zadania dla polityki krajów trzecich¹, szczególnie dla krajów socjalistycznych.

Prognozowanie rozwoju procesów integracji należy do zadań wysoce skomplikowanych — już bowiem na wstępie wymaga rozwiązania szeregu poważnych i zarazem trudnych problemów z zakresu metodyki². M. in. dla celów prognostycznych należy sprecyzować, wciąż jeszcze niedostatecznie zdefiniowane, podstawowe pojęcia w tym przedmiocie (istota, cel, przesłanki) oraz określić fazy czy etapy rozwoju integracji gospodarczej a także przyporządkować cechy charakterystyczne dla wyższych szczebli jej rozwoju, łącznie z cechami odpowiadającymi stanowi „pełnej integracji”, do której zmierza zachodnioeuropejska Wspólnota. Konsekwencje różnych

¹ *Problemy wzrostu gospodarczego w kapitalizmie*. Warszawa 1965, s. 212.

² K. J. Błahut, *Prognostyczne aspekty mechanizmu zapadnoeuropejskiej integracji* (referat na międzynarodowe sympozjum naukowe „Ekonomicznej i politycznej mechanizm kapitalistycznej integracji”, Berlin, czerwiec 1973), s. 2.

co do zakresu treści znaczeniowej, poszczególnych kategorii integracji gospodarczej ujawniają się przy wyborze metod predykcji jej rozwoju.

Nawet w przypadku definiowania celów kapitalistycznej integracji gospodarczej, gdzie wyraźnie zaznacza się wśród ekspertów³ dążenie do uniwersalizmu, trudność jednolitego podejścia wynika z przypisywania interesującym procesom wielu zróżnicowanych celów. Cele wymieniane najczęściej w definicjach integracji gospodarczej formułowane są jako: „przyspieszenie lub utrzymanie wysokiego tempa wzrostu ekonomicznego”, „wyrównanie poziomu życiowego wszystkich partnerów”, „walka o hegemonię w ekonomicznym bloku”. Ze względu na założenie niniejszego opracowania pominiemy inne, liczne cele przypisywane procesom integracyjnym w bogatej już literaturze przedmiotu, oraz zrezygnujemy z próby ich klasyfikacji.

Do najczęściej eksponowanych cech procesu integracji gospodarczej należy jego obiektywna podstawa ekonomiczna, polegająca na „zbliżeniu do siebie w warunkach równowagi ekonomicznej i wzrostu uczestniczących we współpracy gospodarstw narodowych, ich stosunków towarowych, akumulacji i spożycia”, co z kolei prowadzi nieuchronnie „do przystosowania gospodarstw narodowych, tworzenia warunków do optymalizacji struktur ekonomicznych państw”. Z punktu widzenia prognozy rozwoju procesów integracji gospodarczej jest to zaledwie postawienie problemu; brak bowiem nadal — mimo szeregu interesujących propozycji i prób jego rozwiązania⁴ — jednoznacznych miar owego „zbliżenia” czy „optymalnych struktur”, ich sprzężenia z poszczególnymi etapami rozwoju integracji gospodarczej, niezbędnego dla nakreślenia konkretnych perspektyw rozwoju integracji zachodnioeuropejskiej. Biorąc pod uwagę cele wymienionego „zbliżania” czy „optymalizacji struktur” należy stwierdzić, iż stanowią one narzędzia, środki realizacji, głównych celów procesów integracji gospodarczej, takich jak „korzystny wpływ na wzrost gospodarczy”, „likwidacja przestrzennych dysproporcji wzrostu”, „wyrównywanie poziomu życiowego”. Najbardziej zaś syntetycznym wskaźnikiem wzrostu jest dochód narodowy; globalne jego rozmiary, tempo wzrostu, struktura geograficzna itp. mogą stanowić ilościowo określone miary realizacji sformułowanych wyżej głównych celów integracji zachodnioeuropejskiej.

³ Bogatymi i różnorodnymi źródłami informacji są materiały z międzynarodowych spotkań ekspertów. W niniejszych rozważaniach opieramy się głównie na materiałach z międzynarodowego sympozjum naukowego w Moskwie (styczeń 1972 r.) oraz z Międzynarodowej Letniej Szkoły dla Ekonomistów Krajów Socjalistycznych (Poznań maj — czerwiec 1972).

⁴ Por. referat J. Sziszkowa na międzynarodowym sympozjum naukowym w Berlinie, pt. *Niektóre rezultaty formowania ekonomicznego mechanizmu integracji stran EES*.

Tego rodzaju mierniki stanowią też najczęściej przedmiot badań prognostycznych odnoszących się do zintegrowanych systemów (EWG, EFTA) i innych ugrupowań, jak też do poszczególnych elementów tych systemów tj. do poszczególnych krajów. Ale i na gruncie wskaźników opartych na dochodzie narodowym widoczny jest brak nieodzownego w prognozowaniu przejścia od ogólnych cech charakterystycznych i celów głównych procesów kapitalistycznej integracji gospodarczej (poddających się w całości, bądź w części, kwantyfikacji) do poszczególnych jej stadiów, czy wreszcie do stadium pełnej integracji gospodarczej. Trudno bowiem, opierając się na dostępnych wskaźnikach ilościowych określić, jaki stopień zbliżenia np. poziomu rozwoju gospodarczego czy optymalizacji struktury ekonomicznej poszczególnych integrujących się systemów i ich elementów odpowiada, względnie powinien odpowiadać, wyodrębnionym w literaturze stadiom dojrzewania procesu zmierzającego do pełnej integracji; pomija się tutaj fakt, że i ta ostatnia kategoria nie jest jednoznacznie zdefiniowana.

Najczęściej przyjmuje się, że pełna integracja ekonomiczna jest możliwa przy spełnieniu pewnych warunków, sprowadzających się głównie do „jednorodności systemu społeczno-ekonomicznego”, tj., że może się ona dokonać tylko w sytuacji pod tym względem jednorodnej. Niekiedy jako warunek pełnej integracji wysuwa się też „równy poziom rozwoju gospodarczego”, pozostawiając jednak dowolnej interpretacji stronę ilościową tego czynnika. Najważniejsze jednak cechy pełnej międzynarodowej integracji gospodarczej utożsamia się na ogół z „unią gospodarczą” dotyczącą głównie sfery polityki, zaś za jej symbol przyjmuje się „jedną walutę”, „unifikację walutowej, fiskalnej i antykryzysowej polityki”. W rzeczywistości bowiem — jak się podkreśla — pełny związek ekonomiczny nie jest do pomyślenia bez „organów zaopatrzonych w prerogatywy federacyjnej albo konfederacyjnej władzy centralnej”, bez „pełnej wszechogarniającej integracji kapitalizmu państwowo-monopolistycznego”; pełna zatem integracja — zdaniem większości autorów — „zakłada związek polityczny”. Nie wnikając w konsekwencje sprowadzania dalszego pogłębiania się integracji głównie do zmian w sferze polityki ekonomicznej warto zaznaczyć, iż akcentowanie utworzenia „organizmu ekonomicznego” na gruncie „osiągniętej (...) wewnętrznej ekonomicznej zwartości”, „w sposób dostrzegalny izolującej się z całokształtu ekonomiki światowej”, nie dostarcza niezbędnych narzędzi, pozwalających na umiejscowienie w bliższej czy dalszej przyszłości tej najwyższej formy procesu zachodnioeuropejskiej integracji, w której sferę ciężenia EWG aktualnie weszła i — nie przesądzając o długości horyzontu czasowego — do której zmierza.

Ten, w gruncie rzeczy optymistyczny, pogląd na temat perspektywy

integracji zachodnioeuropejskiej, prezentowany przez większość ekspertów z krajów socjalistycznych (niezwykle rzadkie są opinie zdecydowanie negujące możliwość jej rozwoju) opiera się na powszechnym uznaniu obiektywnego charakteru procesów integracyjnych. Często więc podkreśla się, iż integracja Europy zachodniej kryje jeszcze wiele możliwości rozwoju, szczególnie ilościowego, a więc rozwoju „w szerz”. Zakłada się przy tym, że zarówno kraje *EFTA*, jak i inne kraje europejskie (spoza EWG) potrafią wzajemnie wypracować dopuszczalną formę asocjacji ze Wspólnym Rynkiem; u podstaw takich przypuszczeń leży m. in. podpisanie układu z resztą krajów *EFTA* o stworzeniu do 1977 r. strefy wolnego handlu. W związku z tym przyjmuje się, że w latach 1970-1980 liczba krajów w jakikolwiek sposób związanych z EWG może wynosić 50 i więcej. Nie sposób jednak odrywać ilościowego rozwoju integracji zachodnioeuropejskiej od jej rozwoju „w głąb”. Wpływ zaś tych dwóch aspektów procesów integracji jest dwustronny: rozszerzaniu przestrzennych granic ugrupowania (rozwój ilościowy) towarzyszy przechodzenie do wyższych faz integracji, co równocześnie stwarza szereg trudności hamujących jej dalsze pogłębianie. Stąd też przyszłość procesów integracyjnych w dużej mierze zależy od siły hamującego efektu rozszerzania.

Przechodzeniu integracji zachodnioeuropejskiej na wyższe szczeble jej rozwoju towarzyszą narastające trudności i przeszkody pogłębiające się zwłaszcza w miarę zbliżania do stanu pełnej integracji (rozwój „w głąb”); pogląd o „niemożliwości pełnej integracji wszystkich krajów kapitalistycznych” jest na ogół przyjmowany, z uwagi choćby na istotne różnice poziomu rozwoju gospodarczego tych krajów, a przecież wyrównanie poziomu jest jednym z najistotniejszych warunków integracji gospodarczej. Tym niemniej istnieją jeszcze znaczne, realne w latach siedemdziesiątych możliwości rozszerzenia przestrzennych granic zachodnioeuropejskiego systemu integracyjnego. Ten jednak kierunek ekspansji — zdaniem wielu ekspertów — wywołuje nieuchronnie wskazane wyżej efekty hamujące pogłębianie procesu integracji. Ponadto, przekształcanie EWG w związek ekonomiczny i walutowy, a więc przechodzenie na wyższe szczeble dojrzałości integracyjnej, napotkać musi na wiele przeszkód. Nie analizując ich bliżej, wskażemy jedynie te trudności, które najczęściej są wymieniane w literaturze przedmiotu:

— Problem kompetencji rządów poszczególnych krajów-członków Wspólnoty; w miarę realizacji związku ekonomicznego i walutowego, kompetencje w dziedzinie polityki ekonomicznej przesuwają się będą na płaszczyznę Wspólnoty, kosztem ekonomicznej i politycznej suwerenności poszczególnych państw-członków EWG, które też będą się starały ograniczyć ingerencję Komisji. Równocześnie zaś proces integracji wymaga

politycznej jednomyślności. Wielu autorów wyraża wątpliwości co do możliwości integracji politycznej w nadchodzącym okresie i uważa w związku z tym utworzenie unii ekonomicznej za „daleką i trudną drogę”.

— Do silnych hamulców w budowie związku ekonomicznego i walutowego zalicza się także konflikty społeczne i niezgodność interesów krajów-członków EWG w wielu istotnych dla niej problemach (unifikacja systemu skarbowego, prawodawstwa ekonomicznego, norm technicznych, sanitarnych i in.); przeszkodę w realizacji unii monetarnej stanowią: trudność utrzymania stałych kursów walutowych oraz kryzysy walutowe, chociaż te ostatnie spełniają także rolę stymulatorów w dążeniu do utworzenia wspólnej silnej waluty.

Na tle wymienionych wyżej niektórych hamulców i trudności przechodzenia EWG na wyższe szczeble dojrzałości integracji gospodarczej rysują się, ogólnie biorąc, dwa warianty perspektyw tego ugrupowania. Pierwszy z nich opiera się na założeniu, że kapitalizm nie będzie w stanie przewyciężyć wymienionych i innych jeszcze trudności, co sprawi, że „przeważą tendencje dezintegracyjne”, wraz z wszelkimi konsekwencjami płynącymi stąd dla stworzenia związku ekonomicznego. Drugi natomiast, przyjmuje możliwość kontynuacji zapoczątkowanych procesów, ich pogłębianie i przechodzenie do wyższych stadiów dojrzałości integracyjnej. Możliwość przerwania wspomnianych procesów wiąże się w tym wariantcie jedynie z wystąpieniem „ostrego konfliktu politycznego między państwami burżuazyjnymi lub też silnego, nagłego zaostrzenia się sprzeczności klasowych w tych państwach”. Przyjmuje się więc, a jest to pogląd dominujący w literaturze integracyjnej krajów socjalistycznych, że „kapitalizm państwowo-monopolistyczny posiada możliwości pokonania tych trudności i doprowadzenia do końca dzieła tworzenia ekonomicznego związku”.

Nie precyzując dokładnie horyzontu czasowego zakończenia budowy takiego związku zakłada się, że EWG stopniowo przekształcać się będzie w unię ekonomiczną i walutową. Trudności zaś i hamulce mogą jedynie wpłynąć na tempo rozwoju procesów integracyjnych, opóźnić ich przebieg oraz zaciążyć na sposobie rozwiązania istotnych dla Wspólnoty problemów.

Perspektywy integracji zachodnioeuropejskiej rozpatrywane bywają najczęściej w kontekście ich konsekwencji dla Europy, szczególnie zaś dla krajów socjalistycznych, które w największym stopniu — potwierdza to dotychczasowy rozwój sytuacji — dotknięte byłyby dyskryminacyjnymi aspektami polityki handlowej tego ugrupowania. W tej dziedzinie, wraz z rozszerzeniem EWG, należy oczekiwać „powiększenia się zakresu dyskryminacji prowadzącej do dalszego naruszania związków gospodarczych w Europie” i pogłębiania trudności w handlu międzynarodowym.

² Przegląd Zachodni 5-6

W każdym razie, szanse zdecydowanej zmiany negatywnej postawy wobec krajów socjalistycznych w najbliższym czasie nie są zbyt duże, choć zachowanie jej jest „w dalszej perspektywie sprzeczne także z ekonomicznymi interesami samych krajów EWG”. Przede wszystkim jednak pozostawanie na obecnych pozycjach byłoby sprzeczne z duchem i założeniami programu bezpieczeństwa europejskiego.

Perspektywa integracji zachodnioeuropejskiej staje się w ostatnich latach coraz częściej przedmiotem zainteresowania w samej EWG, w różnych jej komisjach i agendach⁵. I tak w grudniu 1969 r. w Hadze, w czasie konferencji „na szczycie”, postanowiono opracować w ciągu 1970 r. plan stopniowej unii gospodarczej i walutowej. Przyszłość wspólnoty była też najważniejszym tematem nadzwyczajnego posiedzenia Parlamentu Europejskiego (również w grudniu 1969 r.). W listopadzie 1970 roku Rada obradowała nad planem unii gospodarczej i walutowej (plan Wernera), co ostatecznie doprowadziło do zbliżenia poglądów w niektórych ważnych sprawach. W tej sytuacji powstaje wyraźna potrzeba dokładnego ustalenia celów i zasięgu planowanej unii gospodarczej i walutowej, na co m. in. zwracał uwagę R. Barre, członek Komisji EWG. W lutym 1971 r. Rada postanowiła natychmiast wprowadzić w życie plan unii gospodarczej i walutowej, zgodnie z którym stopniowe zacieśnienie powiązań gospodarczych między członkami Wspólnoty ma doprowadzić w latach siedemdziesiątych (do 1980 r.) do pełnej realizacji unii. W ostatecznej formie postanowienie to przyjęto w marcu 1971 r. W październiku tego samego roku Komisja utworzyła grupę roboczą dla przygotowania konferencji „na szczycie”, której centralnym punktem obrad miała być realizacja unii gospodarczej i walutowej. Konferencja ta (Paryż, październik 1972 r.) nakreśliła kierunek i terminy dalszych posunięć integracyjnych, które mają doprowadzić do zakończenia budowy Unii Europejskiej w sferze polityki gospodarczej, walutowej, socjalnej, regionalnej, przemysłowej, technologicznej i naukowej⁶. Nie wszystkie jednak planowane posunięcia pozwalają na jednoznaczną ich ocenę z punktu widzenia perspektywy integracji zachodnioeuropejskiej⁷. Podkreślić warto, że w kwestii tempa realizacji unii nie wprowadzono żadnych poprawek w stosunku do postanowień podjętych „na szczycie” w 1969 r., przewidujących zakończenie jej budowy do roku 1980.

Nie omawiając bliżej dynamiki zachodzących w obrębie EWG przemian, mającej istotne znaczenie w prognozowaniu rozwoju tego procesu,

⁵ T. Krajczycki, *Kronika EWG* (od 1 VII 1968 r. do 31 XII 1972 r.). W: *Procesy integracyjne w systemie współczesnego kapitalizmu*, Poznań 1973, ss. 424 - 436.

⁶ „Rynki Zagraniczne” nr 1 - 2, z 2 - 4 I 1973.

⁷ K. J. Błahut, *Prognostyczne aspekty mechanizmu...*, op. cit.

należy na podstawie wielu wymiernych wskaźników stwierdzić, iż postęp integracji zachodnioeuropejskiej jest ewidentny. Konsekwencje procesów integracyjnych, wskazujące na realizację jej istotnych założeń, jak i na niedostatki w tej dziedzinie, uwidoczniają się tu w obiektywnym zjawisku zbliżania gospodarek narodowych⁸. Postęp tego procesu potwierdzają badania wielu specjalistów zajmujących się integracją kapitalistyczną⁹.

Zbliżanie gospodarek krajów EWG znajduje więc wyraz we wzroście poziomu wydajności pracy, powiązań handlowych (patrzac z odleglejszej perspektywy), poziomie bezrobocia, wyrównywaniu poziomu cen, czy w poziomie rozwoju gospodarczego mierzonego przy pomocy wytworzonego dochodu narodowego na jednego mieszkańca, choć nie sposób wskaźników tych zinterpretować jednoznacznie. Tak np. w latach 1960-1970 rozpiętość między sumą odchyłeń (dodatnich i ujemnych) dochodu narodowego na jednego mieszkańca w krajach członkowskich EWG¹⁰ a średnią dla całej Wspólnoty zmniejszyła się wyraźnie i systematycznie, z 91% w 1960 r. do 76,1% w 1970 r.; podobnie zmniejszyła się różnica między największym odchyleniem powyżej i poniżej tej średniej (z 70,1% w 1960 r. do 54,8% w 1970 r.). Według tego samego źródła, zwiększyła się jednak w tym czasie rozpiętość, w wielkościach absolutnych, między krajami o najwyższym (NRF) i najniższym (Włochy) dochodzie narodowym na jednego mieszkańca (z 1143 do 1337 dol.); zwiększyła się też rozpiętość w rozmiarach dochodu narodowego na głowę między krajami o najniższym we Wspólnocie dochodzie (Włochy, Holandia) a przeciętną dla całej EWG: w przypadku Włoch z 657 do 804 dol., a w przypadku Holandii z 58 do 250 dol. Biorąc te tendencje za punkt wyjścia przy opracowaniu (metodą ekstrapolacji) prognozy o różnym horyzoncie czasowym, jak to ma miejsce w dotychczasowej praktyce prognostycznej w krajach kapitalistycznych, uzyskuje się obraz trwale zwiększających się rozpiętości między poszczególnymi krajami-członkami EWG.

W ostatnich latach mówić można o wyraźnym ożywieniu badań prognostycznych. Znane są wycinki prognoz narodowych dla poszczególnych państw EWG, opracowanych przez ośrodki badawcze różnych krajów a także przez międzynarodowe organizacje, w których prognoza rozwoju Wspólnoty stanowi jedynie fragment większej całości. W krajach EWG,

⁸ M. Maksimowa, *Pojęcie i istota integracji ekonomicznej*. W: *Procesy integracyjne w systemie współczesnego kapitalizmu*. Poznań 1973 s. 34.

⁹ J. Sziszkow (op. cit.) przytacza szereg wskaźników potwierdzających zbliżanie gospodarek narodowych krajów EWG.

¹⁰ Obliczono na podstawie danych zawartych w pracy G. Gregory, *Bussines* 1985. „Analyse and Prevision, t. VIII, nr 3/1969, ss. 535, SEDEIS Paris (za: S. Różycki, *Prognoza ogólnych kierunków rozwojowych w latach 1985-2000*, CIINTE, WIT 95/1969, Warszawa 1969).

prognozowanie uprawiane już od wielu lat, pozostaje w ścisłym związku z programowaniem systemu gospodarczego Wspólnoty. Do najważniejszych dokumentów prognostycznych zalicza się raporty: *REGUL*, *URI*¹¹ oraz *III Program średniookresowej polityki gospodarczej*¹². Pierwszy z nich poświęcony jest metodom prognozowania rozwoju ekonomicznego w długich okresach, drugi prognozie rozwoju gospodarki krajów EWG na lata 1960 - 1970, *III Program...*, natomiast zawiera założenia rozwojowe na lata 1971 - 1975 opracowane przez Komitet Schöllhorna. Nie wnikając w kwestie metodologii opracowywania tych prognoz, której szersze i krytyczne omówienie zawierają cytowane wyżej prace, pragniemy ograniczyć się jedynie do przedstawienia zawartych w tych dokumentach hipotez dotyczących tempa rozwoju gospodarczego (prognozy przedziałowe) do roku 1970 (raport *URI*) i na lata 1971 - 1975 (*III Program...*) w nawiązaniu do stopy wzrostu osiągniętej w poszczególnych krajach EWG w latach 1960 - 1970 (tabela 1). Poza pewnymi wnioskami odnośnie do pewności prognozy tempa rozwoju gospodarczego, dane tabeli 1 wskazują raczej na dążenie EWG do utrzymania, ewentualnie przyspieszenia, wysokiego tempa wzrostu, aniżeli do wyrównania stóp wzrostu poszczególnych krajów ugrupowania.

Bardziej interesujące są prognozy dotyczące integracji zachodnioeuropejskiej wybiegające do roku 1980 i dalej, a więc obejmujące swym zasięgiem okres w którym przewiduje się osiągnięcie najwyższego stadium integracyjnego czyli zakończenie budowy unii gospodarczej i walutowej. Interesujące dane dotyczące perspektywy EWG zawierają progno-

TABELA 1
Tempo rozwoju gospodarczego krajów EWG w latach 1960 - 1975

Kraje	Średnie roczne tempo przyrostu globalnego produktu narodowego 1960 - 1970	Stopa wzrostu DN brutto	
		1960 - 1970	1970 - 1975
Francja	4,5 - 4,95	5,8	5,4 - 5,9
NRF	3,9 - 4,20	4,9	4,3 - 4,8
Włochy	5,25 - 5,85	5,7	5,7 - 6,2
Holandia	4,15 - 4,60	5,0	4,5 - 5,0
Belgia	3,45 - 3,85	4,7	4,3 - 4,8
Luksemburg	3,45 - 3,85	3,4	3,0 - 3,5
Cała EWG	4,3 - 4,75		5,0 - 5,5

¹¹ *Prognozowanie gospodarki kapitalistycznej*. Praca zbiorowa Instytutu Gospodarki Światowej i Stosunków Międzynarodowych Akademii Nauk ZSRR. Warszawa 1973, ss. 432 - 434.

¹² P. Bożyk, W. Grabska, M. Łytko, *Integracja a współpraca gospodarcza w Europie*. Warszawa 1972, s. 162.

zy (ludności, dochodu narodowego ogółem oraz w przeliczeniu na jednego mieszkańca, handlu zagranicznego)¹³ opracowane dla większych zbiorowości krajów, bądź dla całych ich ugrupowań, dokonywane według różnych kryteriów (poziomu rozwoju gospodarczego, przynależności do poszczególnych ugrupowań). Na ich podstawie opracowaliśmy kilka zestawień, eksponując w nich dynamikę dochodu narodowego krajów EWG (tabele 2-5). W pewnej mierze można przy ich pomocy rozpatrywać perspektywę tego ugrupowania, z punktu widzenia osiąganego stopnia integracji. Istnieje wprawdzie wiele różnorodnych, wymiernych i niewymiernych cech rozwojowych, które przyjęc można za mierniki dojrzałości procesów integracyjnych; wszystkie jednak składowe elementy interesujących nas procesów znajdują syntetyczne odbicie w stopie (tempie) wzrostu dochodu społecznego, która — zgodnie zresztą z ogólnym założeniem każdego procesu integracji — „nie może ukazywać typu gospodarki stagnacyjnej” i „winna być [...] wyższa od stopy wzrostu uzyskiwanej przez kraje o podobnej strukturze i podobnym poziomie rozwoju gospodarczego nie włączonych w procesy integracyjne”¹⁴.

Według przytoczonych prognoz, opracowywanych zresztą nie tylko na użytek Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (podkreślamy to z uwagi na wnioski końcowe) obraz integracji zachodnioeuropejskiej lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych rysuje się następująco:

Stopa wzrostu dochodu narodowego. Po okresowym (w latach 1969 - 1975) spadku przeciętnej stopy wzrostu dla całej Wspólnoty nastąpi jej podniesienie w następnym pięcioleciu (1975 - 1980); przewiduje się też pewien postęp, szczególnie na tle poprzedniego okresu, w wyrównywaniu tempa wzrostu krajów EWG.

Struktura geograficzna globalnych rozmiarów dochodu narodowego. Mimo zrazu zróżnicowanego tempa wzrostu w poszczególnych krajach obraz przestrzennego rozmieszczenia potencja-

¹³ W opracowaniu wykorzystano dane zawarte w następujących opracowaniach: *A decade of growth in Western Europe*, Mc Grow Hill Publikations Company-Department of Economics, New York 1970, s. 18 [za: *Prognoza rozwoju gospodarczego krajów EWG i W. Brytanii w latach 1970-1980*, CIINTE, WIT 69/71; także: *Długofalowe prognozy zachodnioeuropejskie*, „Rynki Zagraniczne” nr 144 z 2 XII 1971] Z. Ilczuk, *Rozszerzona EWG w świetle liczb i porównań*, CIINTE, MI 15/72; P. Bożyk, W. Maciejewski, W. Piaszczyński, *Modele prognoz handlu międzynarodowego*. Warszawa 1973, s. 155 i n., G. Gregory, *Bussines 1985...*, op. cit. (por. przyp. 10); H. Kahn, A. J. Wiener, *Ihr werdet es erleben. Voraussagen der Wissenschaft bis zum Jahre 2000*. Wien-München-Zürich 1968/Ang. The Year 2000, A. Fromework for speculation in the next thirtytree years, ss. 135, 163 - 164, *Prognozy OECD do 1980 roku*, „Rynki Zagraniczne” nr 105, z 31 VIII 1972.

¹⁴ Z. Nowak, *Międzynarodowa integracja gospodarcza — jej pojęcie i charakter*. W: *Procesy integracyjne...* op. cit., ss. 54 - 55.

TABELA 2

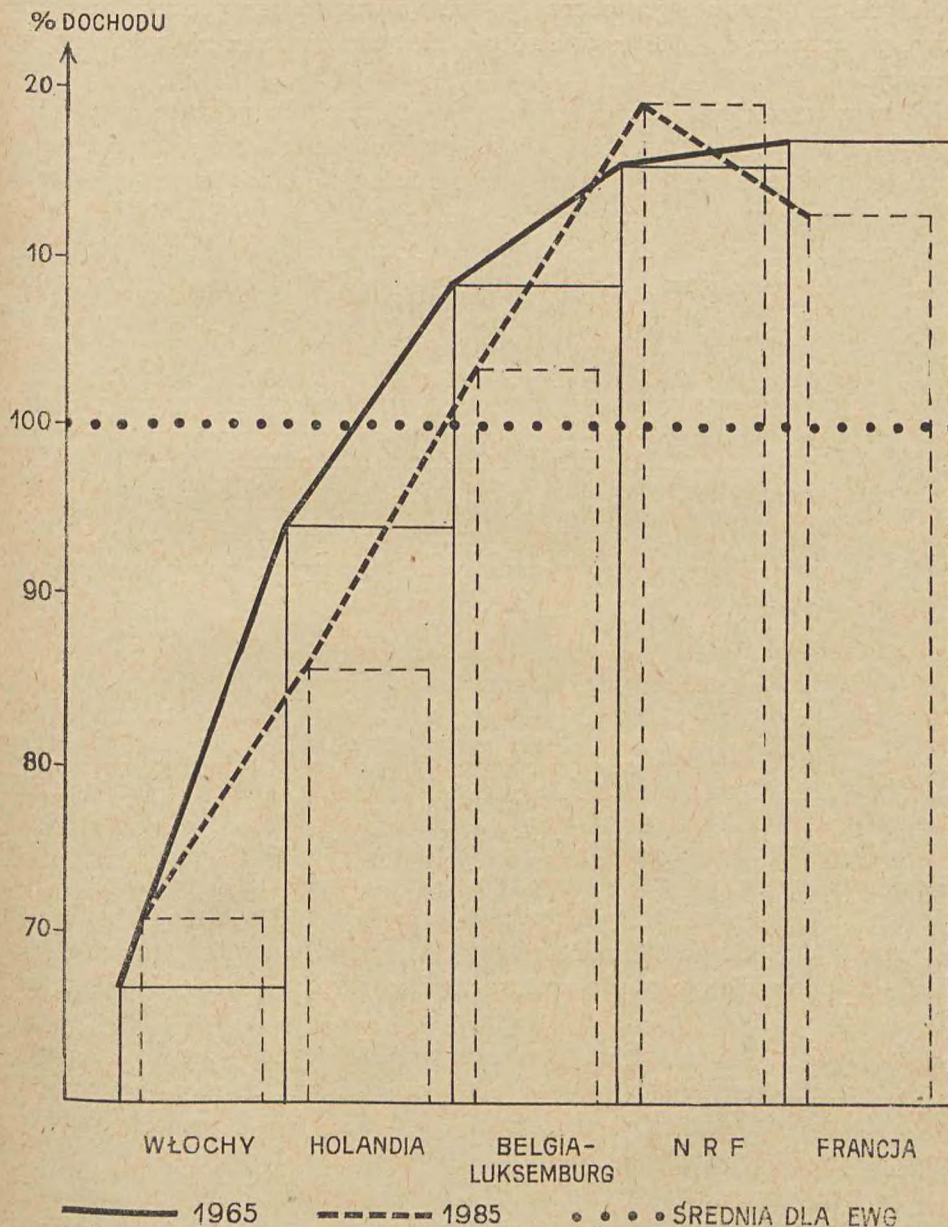
Proгноza wzrostu dochodu narodowego krajów EWG do 1980 roku

Kraj	Dochód narodowy brutto									
	ogółem					na 1 mieszkańca				
	1960	1965	1970	1975	1980	1960	1965	1970	1975	1980
	(w mld dol.)					(w dol.)				
Belgia i Luksemburg	16,4	20,7	25,0	31,4	39,3	1777	2112	2451	2962	3573
Francja	80,9	14,5	139,6	176,5	225,2	1770	2137	2695	3215	3909
NRF	112,7	145,2	181,6	235,2	307,4	2118	2556	2972	3629	4481
Włochy	48,4	62,5	86,7	117,1	158,8	975	1211	1635	2129	2788
Holandia	18,1	22,9	28,9	37,2	47,5	1574	1862	2189	2638	3188
Razem	276,5	355,8	461,8	597,4	778,3	1632	1983	2439	2996	3722
	(w %)					(w % do przeciętnej = 100)				
Belgia i Luksemburg	5,9	5,8	5,4	5,3	5,1	108,8	106,5	100,5	98,9	96,0
Francja	29,3	29,4	30,3	29,6	28,9	108,4	108,8	110,5	107,3	105,0
NRF	40,8	40,8	39,3	39,7	39,5	129,8	128,9	121,8	121,1	120,4
Włochy	17,5	17,6	18,7	19,6	20,4	59,7	61,0	67,0	71,1	74,9
Holandia	6,5	6,4	6,3	6,2	6,1	96,4	93,9	89,7	88,0	88,6
Razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

łu gospodarczego w obrębie Wspólnoty, nie ulegnie ona w dłuższym okresie istotniejszym zmianom (lata 1965 - 1985); widoczne to jest i w latach 1960 - 1980 (tabela 2). Na tle światowych tendencji i prognoz wzrostu globalnej wielkości dochodu narodowego nastąpi osłabienie pozycji EWG w stosunku do krajów kapitalistycznych rozwiniętych gospodarczo, krajów Europy zachodniej, szczególnie zaś w stosunku do Stanów Zjednoczonych oraz do Japonii. Podobne wnioski wynikają też z prognozy H. Kahna. Powiększanie zatem potencjału gospodarczego EWG drogą rozszerzania, spełnia więc ważną rolę, z punktu widzenia ogólnych celów integracji zachodnioeuropejskiej.

Struktura geograficzna dochodu narodowego w przeliczeniu na jednego mieszkańca. W długim okresie (1965 - 1985) nie ulegnie ona istotnym przeobrażeniom. Hipotezy ewolucji oparte na przedłużeniu trendów zarysowujących się w dotychczasowym rozwoju tego ugrupowania wyrażają — jak się zdaje — tendencję do wyrównywania poziomu rozwoju gospodarczego w obrębie integrującego się systemu, choć — z drugiej strony — występująca w latach 1960 - 1970 tendencja do zwiększania się wspomnianych rozpiętości w rozmiarach dochodu narodowego (na jednego mieszkańca) między najbardziej i najmniej rozwiniętym krajem EWG, jak i między tymi ostatnimi a średnią dla całego ugrupowania, będzie charakterystyczna i dla lat siedemdziesiątych (Rys.)

Struktura geograficzna dochodu narodowego brutto na 1 mieszkańca krajów EWG w latach 1965 - 1985

Na tle pozostałych europejskich krajów kapitalistycznych zarówno EWG w całości, jak i poszczególne kraje tego ugrupowania, tworzą pod względem poziomu rozwoju gospodarczego ścisłą i względnie wyodrębnioną czołówkę. Prognoza do 1985 r. przewiduje utrzymanie przez nie tej wiodącej pozycji.

Efekty zewnętrzne w stosunku do świata kapitalistycznego, są w długiej perspektywie najbardziej widomym efektem zachodnioeuropejskiej integracji gospodarczej; stanowiły one zawsze i stanowią nadal istotny cel tego ugrupowania i zarazem silny motyw dalszego pogłębiania procesów integracyjnych. Pod względem poziomu rozwoju gospodarczego, mierzonego rozmiarami dochodu narodowego na jednego mieszkańca,

TABELA 3
Stan i prognoza handlu zagranicznego krajów EWG w latach 1970 - 1980

Kraj	Import				Eksport			
	% dochodu narodowego				% dochodu narodowego			
	1970	1980	% w stosunku do średniej		1970	1980	% stosunku do średniej	
			1970	1980			1970	1980
Belgia i Luksemburg	42,8	57,7	233,9	223,6	43,8	77,3	239,3	265,6
Francja	12,8	22,7	69,9	87,9	12,0	17,2	65,6	59,1
NRF	16,0	21,2	87,4	82,1	18,3	23,5	100,0	80,7
Holandia	42,9	62,5	234,4	242,2	37,7	51,4	206,0	176,6
Włochy	16,1	20,9	87,9	81,0	14,3	38,1	78,1	130,9
Cała EWG	18,1	30,6	98,9	118,6	16,2	23,1	88,5	79,4

EWG — zgodnie z prognozą FAO (tabela 4) i H. Kahna — wykazywać będzie większą efektywność w porównaniu z wszystkimi wysoko rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi w Europie i w świecie, w tym także w stosunku do Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii, a w dekadzie 1975 - 1985 również w porównaniu z szybko rozwijającą się Japonią.

Wnioski jakie nasuwają się z zestawienia różnorodnych prognoz rozwoju zachodnioeuropejskiej integracji gospodarczej odnoszą się tak do metod prognozowania zintegrowanych systemów, jak i perspektywy samej integracji gospodarczej.

W prognozowaniu rozwoju całej EWG i poszczególnych krajów tego ugrupowania, opartym na metodach ekstrapolacji nie bierze się pod uwagę, wprawdzie trudno wymiernych, efektów integracji — wewnątrz, jak i na zewnątrz Wspólnoty — w dziedzinie tempa wzrostu, wyrównywania poziomu rozwoju gospodarczego i in. Jest to najpoważniejszym mankamentem dotychczasowych rozważań perspektywicznych dotyczących

TABELA 4

Stosunek dochodu narodowego EWG (w %) do dochodu narodowego innych krajów kapitalistycznych w latach 1965 - 1985

	Dochód narodowy					
	Ogółem w mld dol.			Na 1 mieszkańca w dol.		
	1965	1975	1985	1965	1975	1985
Kraje kapitalistyczne rozwinięte gospodarczo	100	100	100	100	100	100
EWG	27	27	26	87	88	92
Europa zachodnia	100	100	100	100	100	100
EWG	77	75	74	122	124	129
USA	100	100	100	100	100	100
EWG	82	55	53	43	49	53
Kanada	100	100	100	100	100	100
EWG	789	614	713	65	71	78
Japonia	100	100	100	100	100	100
EWG	461	319	317	192	137	144
Australia	100	100	100	100	100	100
EWG	1666	1576	1483	78	83	92

EWG jak i całej Europy. Najwyraźniej (ale nie tylko) uwidacznia się to w długookresowych prognozach H. Kahna odnoszących się do świata kapitalistycznego. Pomijanie efektów integracyjnych wszelkich tego typu ugrupowań (EWG, EFTA), znajduje w nich wyraz w przyjęciu stałych wskaźników wzrostu gospodarczego, mierzonego wzrostem dochodu narodowego. Podobnie, pomija się konsekwencje pogłębiania procesu integracji zachodnioeuropejskiej w hipotezie rozwoju handlu Wschód-Zachód na lata osiemdziesiąte¹⁵, według której każdy z krajów Europy wschodniej w r. 1980 we wszystkich grupach towarowych w każdym z krajów zachodnich, EWG, EFTA) utrzyma swój udział na rynku z lat 1965 - 1967.

Wnioski o znacznie szerszym, z punktu widzenia prognozowania zasięgu, wynikają z konfrontacji prognoz syntetycznych wskaźników rozwoju integracji zachodnioeuropejskiej z programem pogłębiania i osiągnięcia najwyższej fazy tego procesu, w postaci zakończonej w 1980 r. budowy unii gospodarczej i walutowej. W jaki zatem sposób w świetle perspektywy realizacji tego programu, należy interpretować najbardziej charakterystyczne, ilościowo wymierne cechy integracji takie, jak: zbliżanie gospodarek narodowych, wzajemne ich przystosowanie, optymalizację ekonomicznych struktur, podwyższenie społecznej wydajności pracy?

¹⁵ Europejski handel Wschód-Zachód, Raport Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, Warszawa 1972, ss. 190 - 192; por. K. J. Błahut, *Prognostyczne aspekty ... op. cit.*, s. 3.

Z punktu widzenia prognozowania rozwoju owych procesów, rozważania tego typu — dotykające w gruncie rzeczy także istoty i cech postępującej integracji — nie wydają się bezprzedmiotowe, skoro wszystkie, w zasadzie, prognozy rozwoju Wspólnoty i jej krajów wskazują na utrzymywanie się w obrębie EWG, choć na wyższym szczeblu, różnic z okresu niższych faz dojrzałości procesu integracyjnego. Innymi słowy, jest to problem miar optymalizacji przystosowywania gospodarek narodowych, ekonomicznych ich struktur, odpowiednio do wyższych faz dojrzałości procesów integracji oraz roli i współzależności szeroko pojętego ujednolicenia w sferze ekonomicznej i pozaekonomicznej na drodze do pełnej integracji. Dla prognozowania rozwoju integracji zachodnioeuropejskiej potrzeba odpowiedzi na postawione wyżej problemy wydaje się oczywista.

TABELA 5

Prognoza rozwoju ludności i dochodu narodowego krajów kapitalistycznych do 1985 r.

Kraje	Ludność		Dochód narodowy					
	1965	1985	ogółem mld dol. na 1 mieszkańca w dol.					
			1965	1985	1965	1985	% stosunku do średniej europejskiej	
							1965	1985
Belgia i Luksemburg	9,8	10,5	17,5	35,0	1786	3330	124,4	127,0
Francja	48,9	55,0	94,2	200,0	1926	3630	134,1	138,4
NRF	59,0	62,6	112,2	240,0	1902	3840	132,5	146,5
Włochy	51,6	59,0	56,7	135,0	1100	2280	76,6	86,9
Holandia	12,3	14,5	19,1	40,0	1549	2750	107,9	104,9
EWG — ogółem	181,6	201,6	299,7	650,0	1646	3217	114,7	122,7
Dania	4,8	5,5	10,0	19,5	2088	3550	145,4	135,4
W. Brytania	54,6	58,5	98,7	181,5	1807	3100	125,8	118,2
Grecja	8,6	10,0	5,8	18,0	605	1800	42,1	68,6
Turcja	31,4	52,0	8,8	27,0	279	520	19,4	19,8
Austria	7,3	7,5	9,3	17,0	1277	2250	88,9	85,8
Norwegia	3,7	4,5	7,0	14,0	1892	2150	131,7	120,1
Portugalia	9,2	10,0	3,9	9,0	423	920	29,5	35,1
Szwecja	7,7	8,5	19,4	39,0	2516	4600	175,2	175,4
Szwajcaria	5,9	6,5	18,8	30,0	2344	4750	163,2	181,2
Hiszpania	31,6	37,0	21,8	40,0	690	1300	48,1	49,6
Razem	164,8	200,0	197,9	403,0	1199	2015	—	—
Europa — ogółem	346,4	401,6	497,6	1053,0	1436	2622	100	100
USA	196,8	260,0	681,2	1450,0	3461	5660	241,0	215,9
Kanada	19,9	27,0	48,1	105,0	2417	3900	168,3	148,7
Austria	11,4	16,0	21,7	55,0	1904	3400	132,6	131,6
Japonia	98,0	116,0	83,9	270,0	856	2350	59,6	89,6